

1. דברים כא:יח – כא

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, איננו שומע בקול אביו וקול אמו, ויסרו אותו, ולא ישמע עליהם. ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו. ואמרו אל זקני עירו: "בננו זה סורר ומורה, איננו שומע בקולנו, זולל וסובא". ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ומת, ובערת הרע מקרבך. וכל ישראל ישמעו ויראו.

2. רמב"ם הלכות ממרים ז:ז-ט

כיצד דנין בן סורר ומורה? מביאין אותו אביו ואמו תחלה לבית דין של שלשה ואומרין להן בננו זה סורר ומורה, ומביאין שני עדים שגנב משל אביו וקנה בשר ויין במה שגנב ואכל אותה האכילה האמורה אחר ההתראה. וזו היא עדות הראשונה. ומלקין אותו כשאר חייבי מלקות, שנאמר "ויסרו אותו ולא ישמע עליהם". חזר וגנב משל אביו ואכל אכילה זו, אביו ואמו מביאין אותו לבית דין של שלשה ועשרים, ומביאין שני עדים ומעידין עליו שגנב ואכל אכילה זו האמורה אחר שהתרו בו. וזו היא עדות אחרונה, אפילו היו השנים הראשנים הם האחרונים. ואחר שמקבלין עדותן בודקין אותו שמא הקיף השער את כל הגיד. אם לא הקיף ולא שלמו לו שלשת חדשים, גומרין דינו כדרך כל הרוגי בות דין וסוקלין אותו. ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשנים, שנאמר "בננו זה" - זהו שלקה בפניכם. ואם מחלו לו אביו ואמו קודם שיגמר דינו פטור. ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף השער מלמטה פטור. ואם משנגמר דינו ברח, אפילו הזקין, כל עת שימצא יסקל, שכל מי שנגמר דינו הרי הוא כהרוג ואין לו דם.

3. כסף משנה על אתר

ומכל מקום צריך עיון במה שלא הצריך לבדוק אם הקיף זקן אלא בעת שרוצים לגמור דינו למיתה. למה לא הוצרך לבדוק קודם שילקוהו? שאם הוא גדול, כיון דאינו נעשה בן סו"מ לאו בר מלקות הוא!

4. ערוך השלחן העתיד ממרים סט:יד-טו

מדברי הרמב"ם מתבאר דהבדיקה שמא הקיף השיער וכו', וכן דמחילה מהני, זהו רק בעדות שנייה המביאה לידי מיתה, ולא לעדות ראשונה המביאה לידי מלקות. והנה במחילה נחא, דזה ילפינן מ"ותפשו בו אביו ואמו" - לאפוקי אם לא תפשוהו אלא מחלו לו, כדפירש"י (פח: ד"ה בן עיי"ש), וזהו כתיב בעדות אחרונה ולא בראשונה. אבל הבדיקה, למה לא תהיה גם בעדות ראשונה? וכבר תמה הכסף משנה בזה. ויש מי שתיירך דבמלקות מוקמינן ליה אחזקה ולא במיתה (לחם משנה), ודבר תימה הוא, דכיון דאפשר לברר, למה לן להלקותו ולהעמידו על חזקתו? הא כל היכי דאיכא לברורי מבררין! ויראה לי, כשנדקדק מאין יצא לו דין זה שצריך בדיקה, דאין לומר הטעם דכיון דהקיף השיער פטורו כמו ג' חדשים כמ"ש בסוף סימן יא, א"כ כמו שהוא לאחר ג' חדשים מזמן גדלותו פטור, כמו כן כשהקיף זקן התחנות, דאדרבא משם יש ראייה להיפך, דהא אמרין בגמרא אהך דג' חדשים משום דהעובר ניכר לשליש עיבור וראוי לקרותו אב, ופריך דאם כן בתרי ותילתא סגי, דשמת תלד לשבעה, ומתירך דאזלין בתר רובא שיוולדת לתשעה עיי"ש, ואם כן בכאן ניזיל מן התורה בתר רובא ולא ליבדקיה, דפשיטא דרובן אין מקיפין בפחות מג' חדשים, דאם לא כן לא הוה חייבתו תורה מיתה על משך ג' חדשים, אלא על הזמן דרובן מקיפין! ולכן צ"ל דודאי כן הוא דא"צ בדיקה ומוקמינן ארובא, והא דמצריך בדיקה בעדות אחרונה טעמא אחריני אית ביה, דהנה דרשינן מ"בנינו זה" שהעדים הראשונים צריכים להיות שם כמ"ש, וא"כ פשיטא דצריך "בנינו זה" - זה שהיה מקודם.

5. חזון איש על הרמב"ם הנ"ל

אבל בשעת גמר דין דמלקות אין צריך לבדוק [אם כבר ידוע שהביא ב' שערות], אלא בשעה שילקוהו צריך בדיקה, ואם הקיף פטור אף שכבר נגמר דינו למלקות, שהרי מלקות בבן סורר ומורה אינו כשאר חייבי מלקות, אלא דחדית לן רחמנא מקרא "ויסרו", ואינו אלא ביש אפשרות שמלקות אלו יביאו לדין בן סורר, אבל כשהקיף ואינו ראוי לדין בן סורר, אינו ראוי ללקות, והרי בן סורר שנתחייב מלקות ולא הלקוהו ואכל אכילה שניה אינו נידון בבן סורר, דבעינן אכילה אחר ויסרו, וכיון שהמלקות הכשר לדין בן סורר, מסתבר דלא חדית לן תורה ללקות אלא אם אפשר לו לבא לדין בן סורר. ואע"ג דנגמר דינו למיתה והקיף זקן חייב, התם כבר נשלמה כל המצוה כדינה, ואחר גמר דין חשיב כנשלמה המצוה, ואין אנו חוזרין לתחלת דינו לפוטרו משום הקיף זקנו.

6. סנהדרין סא

אמר ר' יוחנן: אזהרה לבן סורר ומורה מנין? ת"ל "לא תאכלו על הדם"

7. רבינו חיים הלוי על הרמב"ם הנ"ל

נראה לומר בדעת הרמב"ם דחלוק דין מלקות מדין מיתה בהך דאשתני דינו, ומשום דכל הנך דינים הנאמרים בבן סו"מ, שלא יהא איש ולא אב ועוד הרבה פרטים דבחסר אחד מהם אינו נעשה בן סו"מ, עיקרן לענין חיוב מיתה הוא דנאמרו, דעיקר חיובה הוא מדין בסו"מ ותליא בשם בן סו"מ. . . . אבל חיוב המלקות יש לומר דאין זה כלל מדין בן סורר ומורה, ורק משום דעבר על לאו דלא תאכלו על הדם. . . . ונהי דבחסר מהנך פרטי הרי ממילא דלית ביה גם מלקות, ומשום דכל הלאו הרי נאמר שלא יהא בן סורר ומורה הראוי למות ולסקול, אבל מכל מקום עיקר חיוב המלקות לא נאמרו בה כל הנך דיני, ורק דזה ממילא דאינו חייב מלקות רק היכא דעבר על אזהרה דלא תאכלו על הדם, דזה נאמר רק על בן סו"מ האמור בתורה בכל פרטיו. ולפי זה יש לומר דדוקא בחיוב מיתה הוא דאמרין דאם הקיף זקן אחר כך ונעשה איש דאשתני דינו ומיפטר. . . . אבל במאי דהוי רק גרמא בדין חיוב מלקות, לא שייך לדין אשתני דינו להפטר בזה. . . .

8. סנהדרין עא:

משנה: בן סורר ומורה נידון על שם סופו – ימות זכאי ואל ימות חייב.

9. סנהדרין סח:

משנה: . . . "כי יהיה לאיש בן" – בן ולא בת, בן ולא איש. קטן פטור שלא בא לכלל מצות. גמרא: קטן מנלן דפטור? מנלן? כדקתני טעמא, "שלא בא לכלל מצות!" ותו, היכא אשכחן דענש הכתוב, דהכא ליבעי קרא למיפטריה!? אן הכי קאמרינן: אטו, בן סו"מ על חטאו נהרג? על שם סופו נהרג! וכיון דעל שם סופו נהרג, אפילו קטן נמי! ועוד, "בן ולא איש" קטן משמע! אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא "וכי יהיה לאיש בן" – בן הסמוך לגבורתו של איש.

10. רבינו חיים הלוי (המשך)

והנה קשה מהא דברי פירקין שם אמרינן דהוה סלקא דעתך דכיון דעל שם סופו נהרג גם קטן חייב, ואם נימא דחייב מלקות לאו משום דין בן סו"מ הוא ורק ככל חייבי לאוין בעלמא, א"כ הלא קטן לאו בר עונשין הוא, ומיפטר מיהא ממלקות, וממילא דלא מצינו דין בן סורר ומורה בקטן . . . אכן נראה דזה אמת דגם חייב מלקות הוא מדין בן סו"מ . . . אבל הא מיהא נראה, דכל הפרשה שנאמרה בבן סו"מ דבן ולא איש ולא אב וכולהו תנאים דבן סו"מ על חיוב מיתה קיימא . . . על כן שפיר אמרינן דכשנעשה אב או איש נשתנה דינו, מה שאין כן לענין חיוב מלקות, דעיקר דינו לאו בשם איש ואב תלי כי אם ביסוד דין של בן סורר ומורה האמור במיתה הוא דתלוי חיובו, ובזה לא מצינו שנימא ביה אשתני דינו במאי דפקע מיניה דין בן סו"מ, ושפיר אמרינן דבתר חטא אזלינן, ואם הקיף זקן אחר כך גם כן הרי הוא בחיוב מלקות שלו, ומיושבים היטב דברי הרמב"ם במו שכתבתי.

11. סנהדרין עא:

משנה: ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור. ואם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב. גמרא: אמר ר' חנינא: בן נח שבירך את השם ואחר כך נתגייר פטור. נימא מסייע ליה: "ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור". מאי טעמא? לאו משום דאמרינן הואיל ואישתני אשתני? לא. שאני הכא, דאי עבד השתא לאו בר קטלא הוא. תא שמע: "אם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב". נגמר דינו קאמרת? נגמר דינו גברא קטילא הוא.

12. רבינו חיים הלוי (המשך)

ובאמת דעיקר הך דינא דאשתני דינא אשתני קטלא, דהוא דבר הנאמר בהלכה שיחול דין פטור אחר כך להפקיע ממנו חיובו, הרי לא מצינו זאת רק לגבי חיוב מיתה ולא בשאר חיובים, וליכא למילף מלקות מינה. ועיין בסנהדרין דף עא דפריך שם הגמרא על הך דאשתני דינא אשתני קטלא מסיפא דמתניתין דאם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב, ומשני הגמרא "נגמר דינו קאמרת? נגמר דינו גברא קטילא הוא", וברמב"ם שם בהלכה ט"ז"ל שכל מי שנגמר דינו הרי הוא כהרוג ואין לו דם עכ"ל, הרי דאי לאו הך טעמא דמיחשב כגברא קטילא גם בהקיף זקן אחר שנגמר דינו היה מיפטר בזה, דכבר נגמר חיובו בגמר דין. והרי הך דינא דגמ"ד עושה אותו לגברא קטילא הרי לא שייך רק במיתה, אבל במלקות לא חייל ביה שום דינים על ידי שנגמר דינו למלקות. ואם כן הרי אם נימא גם במלקות הך דינא דאשתני דינא אשתני קטלא, הרי צריך להיות פטור גם באשתני דינו אחר גמר דין, ואם כן הא הוה ליה להרמב"ם למינקט בהדיא הך דינא דאשתני דינא לענין מלקות משום חידוש דין שבו דמיפטר גם לאחר גמר דין! אלא ודאי דבמלקות ליתא כלל להך דינא דאשתני דינו . . .